

ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับศาสนา

ความหมายของศาสนา

คำว่า "ศาสนา" ในภาษาอังกฤษคือ "Religion" โดยเป็นคำที่มาจากคำละติน "Religio" ซึ่งแปลว่า "สัมพันธ์" หรือ "ผูกพัน" เนื่องจากภาษาละตินเป็นภาษาของชนชาติโรมัน ดังนั้น คำว่า "Religio" จึงหมายถึง "ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับพระเจ้า"

ในภาษาบาลีจะเขียนว่า "สาสน" ซึ่งแปลว่า "คำสั่งสอน" ซึ่ง "คำสั่ง" หมายถึง ข้อห้ามทำความชั่ว และสำหรับ "คำสอน" หมายถึง คำแนะนำให้ทำความดี

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (2527: 28-36) ทรงให้ความหมายว่า "ศาสนา มีความหมายสรุปได้เป็น 2 นัย คือ (1) คำสั่งสอน (2) การปกครอง"

พระราชวรมณี (ประยูท ปรยุตโต) (2527: 291) ทรงให้นิยามว่า "ศาสนา" คือ คำสอน คำสั่งสอน ปัจจุบันใช้หมายถึงลัทธิความเชื่อถืออย่างหนึ่งๆ พร้อมด้วยหลักคำสอน ลัทธิพิธี องค์กร และกิจการทั่วไปของหมู่ชนผู้นับถือลัทธิความเชื่อถืออย่างนั้น ๆ ทั้งหมด

มูลเหตุที่ทำให้เกิดศาสนา

การถือกำเนิดของศาสนาในระยะเริ่มแรกนั้น เกิดจากความไม่รู้ของมนุษย์ที่มีต่อปรากฏการณ์ธรรมชาติ กล่าวคือ มนุษย์ได้ประสบกับปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ และปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับชีวิต เช่น ความมืด ความสว่าง น้ำท่วม พายุ ฝนตก ไฟแลบ ไฟผ่า แผ่นดินไหว ไฟป่า น้ำท่วม กลางวัน กลางคืน การเกิด การตาย เป็นต้น อีกทั้งขอบเขตของความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติและปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่จำกัด ทำให้มนุษย์ในสมัยดึกดำบรรพ์ไม่สามารถอธิบายสาเหตุที่แท้จริงอันอยู่เบื้องหลังของภัยธรรมชาติเหล่านั้นได้ ดังนั้น มนุษย์จึงมองว่าปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่เกิดขึ้นเป็นสิ่งที่น่าหวาดกลัว ทรงอำนาจ ลึกลับ และมหัศจรรย์

จากความไม่เข้าใจในธรรมชาติ และความกลัว ทำให้มนุษย์เชื่อว่ามียางสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ (เช่น เทพเจ้า ภูตผี วิญญาณ) เป็นผู้ดลบันดาลให้ปรากฏการณ์ธรรมชาติเกิดขึ้น ดังนั้น มนุษย์จึงแสวงหาวิธีการที่จะคุ้มครองให้ตนอยู่อย่างมีความสุข โดยสร้างวัฒนธรรม หรือจัดพิธีบูชาและเซ่นสรวงเทพเจ้าขึ้น โดยพิธีกรรมเหล่านั้นได้แก่ การบูชาอัญญา การสวดวิงวอน สวดสรรเสริญ เป็นต้น ทั้งนี้ก็เพื่อเป็นการแสดงความเคารพนับถือ และเอาใจเทพเจ้า

จะเห็นได้ว่า การที่มนุษย์ยอมรับสิ่งเหนือธรรมชาติ หรือเทพเจ้า ก็เพราะมนุษย์ต้องการความอบอุ่นใจ หรือต้องการหาที่พึ่ง ซึ่งการมีที่พึ่งทำให้มนุษย์ไม่รู้สึกอ้างว้างโดดเดี่ยว หรือเมื่อต้องการพ้นภัยก็จะอ่อนวอนร้องขอจากเทพเจ้า และหากเทพเจ้าพึงพอใจกับพิธีบูชาแล้วก็ยอมจะอำนวยสภาพแวดล้อมที่เป็นประโยชน์ต่อมนุษย์ แต่ในทางตรงกันข้ามหากเทพเจ้าไม่พอใจก็อาจดลบันดาลให้เกิดภัยพิบัติให้แก่มนุษย์ได้เช่นกัน

จากความเชื่อของกลุ่มคน ทำให้ขนบธรรมเนียมประเพณีและพิธีกรรม ที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ จึงค่อย ๆ วิวัฒนาการเรื่อยมา จนกระทั่งกลายเป็นลัทธิ และศาสนาต่าง ๆ

องค์ประกอบของศาสนา

การพิจารณาว่าสิ่งใดจัดเป็นศาสนาหรือไม่นั้น โดยปกติจะพิจารณาจากองค์ประกอบของศาสนา กล่าวคือ ระบบความเชื่อถือ หรือหลักคำสอนใดก็ตามที่มีองค์ประกอบดังต่อไปนี้ ก็นับได้ว่าเป็นศาสนา

1. ศาสดา คือ ผู้ก่อตั้งศาสนา ผู้คิดค้น หรือริเริ่ม แล้วนำสัจธรรมที่ได้ค้นพบคำสอนไปเผยแผ่แก่บุคคลอื่น ซึ่งศาสดาของแต่ละศาสนาจะมีคุณลักษณะที่แตกต่างออกไปตามประเภทของศาสนา โดยทั่วไปแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ

ประเภทที่ 1 ศาสดาของศาสนาเทวนิยม หมายถึง องค์อวตาร หรือศาสนทูตของพระเจ้า ทั้งนี้ เพราะพระเจ้านั้นมีพระประสงค์ที่จะช่วยให้มนุษย์พ้นรอดจากบาป หรือความทรมาน จึงได้แสดงพระองค์ให้ปรากฏแก่มนุษย์ในลักษณะต่าง ๆ ดังนี้

1.1 ในฐานะเทพอวตาร โดยแปลงกายจากพระเจ้าในสวรรค์ลงมาในร่างของมนุษย์ เมื่อทำหน้าที่ของตนเสร็จแล้วจึงกลับสู่สวรรค์ดั้งเดิม เช่น เทพอวตาร ในศาสนาฮินดูที่เรียกว่า นารายณ์อวตาร หรือพระเยซูในศาสนาคริสต์ ซึ่งชาวคริสต์เชื่อว่าพระเยซูเป็นทั้งพระศาสดา และพระเจ้าที่เป็นมนุษย์

1.2 ในฐานะนักพรตหรือฤาษี ซึ่งบำเพ็ญตบะอย่างแรงกล้าจนสามารถได้เห็น ได้ยิน เสียงทิพย์ สามารถติดต่อสื่อสาร และจดจำคำของเทพเจ้าได้ แล้วจึงนำมาจารึกเป็นลายลักษณ์อักษร จนกลายเป็นคัมภีร์ทางศาสนาขึ้น เช่น คัมภีร์พระเวท ในศาสนาพราหมณ์

1.3 ในฐานะผู้พยากรณ์ คือศาสดาพยากรณ์ หรือศาสนทูต ซึ่งเป็นผู้ประกาศข่าวดี หรือวาระของพระเจ้า และสามารถทำนายเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่จะเกิดกับมนุษย์ เช่น ศาสนายิวเชื่อเรื่องพระผู้มาโปรด (Messiah) คือ โมเสส ซึ่งต่อมาทำให้เกิดศาสนาคริสต์และอิสลามขึ้น อย่างไรก็ตาม ศาสดาพยากรณ์ไม่ใช่ผู้ตั้งศาสนาขึ้นใหม่ แต่เป็นผู้นำเทวโองการมาประกาศให้คนทั่วไปปฏิบัติตาม สำหรับศาสนาคริสต์ถือว่าศาสดาพยากรณ์ทุกองค์ในศาสนายิวคือผู้มาเตรียมทางไว้สำหรับพระเยซูคริสต์ หรือในศาสนาอิสลามยอมรับว่ามีศาสดาพยากรณ์มาแล้วหลายท่าน เช่น โมเสสในศาสนายิว หรือพระเยซูในศาสนาคริสต์ แต่ที่สุดแล้วก็ถือว่าท่านนะบีมุฮัมมัด เป็นศาสดาพยากรณ์องค์สุดท้าย

ประเภทที่ 2 ศาสดาของศาสนาอเทวนิยม ซึ่งศาสดาเป็นมนุษย์ผู้ค้นพบหลักสัจธรรมด้วยตนเอง หรือรวบรวมหลักธรรมคำสอน แล้วนำมาประกาศเผยแผ่แก่ผู้อื่น และตั้งศาสนาของตนขึ้น ศาสดาของศาสนาอเทวนิยมแบ่งเป็น 3 ประเภท คือ

2.1 พระสัมมาสัมพุทธเจ้า คือ ท่านผู้ตรัสรู้เองโดยชอบ

2.2 ศาสดาตามหาพรต คือ ศาสดาในศาสนาเช่น เรียกอีกอย่างว่า ตีรถึงกร มีอยู่ 24 องค์ ซึ่งองค์สุดท้ายนามว่า มหาวีระ ซึ่งเน้นการบำเพ็ญพรตแบบทรมานตนด้วยหลักอหิงสาอย่างยิ่งยวด ปฏิเสธเทวนิยมแบบพราหมณ์ และยืนยันในเรื่องชะตากรรมลิขิต

2.3 ศาสดานักปราชญ์ คือ ศาสดาที่ไม่ได้ออกบวช แต่ดำเนินชีวิตอยู่อย่างคนทั่วไป เรือน มีความสนใจในศาสนา และเข้าใจการปฏิบัติทางศาสนาอย่างแตกฉาน ตลอดจนรวบรวมระบบจริยธรรมแล้วก่อตั้งศาสนาขึ้น เช่น ท่านขงจื้อ เป็นศาสดาของศาสนาขงจื้อ หรือท่านเหลาจื้อ เป็นศาสดาของศาสนาเต๋า

2. ศาสนธรรม คือ หลักคำสอนอันเป็นผลงานของศาสดาและของพระสาวก โดยศาสนธรรมจะถูกท่องจำหรือจดจารึก เป็นลายลักษณ์อักษร เรียกว่า "คัมภีร์ทางศาสนา" สำหรับพระคัมภีร์ของศาสนาแบบเทวนิยม นอกจากจะเป็นที่รองรับพระวาระของพระเจ้าแล้ว ยังเป็นการบันทึกประวัติศาสตร์ของมนุษย์และตำนานของพระเจ้า เช่น พระคัมภีร์ไบเบิลภาคแรกว่าด้วยประวัติศาสตร์ของมนุษย์ เริ่มตั้งแต่พระเจ้าสร้างโลก สร้างมนุษย์ และสร้างสรรพสิ่งต่าง ๆ หรือคัมภีร์พระเวทของศาสนาพราหมณ์ ก็ถือว่าเป็นวรรณกรรมที่สืบทอดกันมาเป็นเวลาหลายพันปี ส่วนคัมภีร์ของพระพุทธศาสนาที่เรียกว่า "พระไตรปิฎก" นั้น เป็นการจารึกพระพุทธรวณะที่ว่าด้วยสัจธรรม เช่น คำสอนเรื่องอริยสัจ ๓ ไตรลักษณ์ ปฏิจลจสมุปบาท เป็นต้น

คัมภีร์ในศาสนาต่าง ๆ มีชื่อเรียกดังนี้ คัมภีร์ในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เรียก พระเวท หรือไตรเพท, คัมภีร์ในศาสนาสิกข์ เรียก ครุครันถะชาฮิบ, คัมภีร์ในศาสนาคริสต์ เรียก ไบเบิล, คัมภีร์ในศาสนาอิสลาม เรียก อัลกุรอาน

3. ศาสนนุคตล คือ สาวก นักบวช หรือศาสนิกชนผู้เคารพนับถือ เชื่อฟัง และปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระศาสดา ซึ่งนักบวชในศาสนาต่าง ๆ ล้วนเป็นผู้สละเหย้าเรือนหรือการครองชีวิตอย่างปุถุชนแล้วอุทิศตนให้แก่ศาสนาที่ตนนับถือ ไม่ว่าจะเป็นการสืบทอดศาสนาและเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมทาง

ศาสนา สำหรับศาสนบุคคลในพระพุทธศาสนา ได้แก่ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา สำหรับศาสนาเทวนิยม นักบวชนอกจากจะเป็นบุคคลศักดิ์สิทธิ์แล้ว ยังมีหน้าที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของคนตั้งแต่เกิดจนตาย ซึ่งนักบวชนั้นจะเป็นผู้กำหนดรูปแบบพิธีกรรม วันเวลา รวมทั้งบุคคล และการแสดงออกต่อเทพเจ้า

4. ศาสนพิธี คือ พิธีกรรมทางศาสนา ซึ่งเป็นวิธีปฏิบัติเกี่ยวกับศาสนาที่เป็นปฏิบัติสืบทอดกันมา หรือเป็นการแสดงออกถึงความเชื่อทางศาสนา

5. ศาสนสถาน เป็นสถานที่ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของพระศาสดาและการเกิดขึ้นของศาสนา เช่น สังเวชนียสถาน ทั้ง 4 แห่ง ของพระพุทธศาสนา ได้แก่ ลุมพินีสถานในประเทศเนปาล (สถานที่ประสูติ) พุทธคยาในแคว้นพิหาร (สถานที่ตรัสรู้) อสิปตนมฤคทายวันสถาน เมืองพาราณสี (สถานที่แสดงปฐมเทศนา) และ ปรีนิพพานสถานในเมืองกุสินารา รัฐอุตตรประเทศของอินเดีย

ปัจจุบัน ศาสนสถานเป็นสถานที่เพื่อใช้ประกอบพิธีกรรม และเป็นที่อยู่อาศัยของผู้เผยแผ่ศาสนานั้น ๆ เช่น พระพุทธศาสนามีวัด อาราม โบสถ์ วิหาร, ศาสนาอิสลามมีมัสยิด ศาสนาลิขมีครุฑวารา เป็นต้น

ประเภทของศาสนา

การจัดประเภทศาสนานั้น มีวิธีการจัดแบ่งที่หลากหลาย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเกณฑ์ที่ใช้ในการแบ่ง เช่น

• แบ่งประเภทของศาสนาตามระบบความเชื่อ

- 1. ศาสนาแบบโลกิยะ** คือ การรวมเอาความเชื่อ หรือหลักการที่เกี่ยวกับความเชื่อในโลกนี้อย่างเดียวเท่านั้น โดยปฏิเสธความมีอยู่ของชีวิตในโลกหน้า ศาสนาประเภทนี้รวมเอาหลักการของคอมมิวนิสต์ ลัทธิฟาสซิสต์ สังคมนิยม รวมทั้งความประพฤติและระเบียบ กฎหมาย ประเพณีที่ยึดปฏิบัติกันอยู่ในสังคม
- 2. ศาสนาแบบศักดิ์สิทธิ์** คือ ศาสนาที่มีประเพณีเกี่ยวข้องกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือความลึกลับในชีวิตทั้งในโลกหน้า คำสอนของศาสนาแบบนี้จะส่งเสริมให้บุคคลปฏิบัติตามกรอบที่ดีของศีลธรรม รวมทั้งบูชาและยกย่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ซึ่งมีอยู่ในศาสนา ได้แก่ ศาสนาคริสต์ ศาสนาพุทธ ศาสนาอิสลาม และศาสนาฮินดู เป็นต้น

• แบ่งตามชื่อศาสนา

- 1. ชื่อตามผู้ตั้งศาสนา** ได้แก่ ศาสนาขงจื้อ ตั้งชื่อตามท่านขงจื้อ หรือศาสนาไซโรอิสเตอร์ ตั้งชื่อตามท่านศาสดาไซโรอิสเตอร์
- 2. ชื่อตามนามเกียรติยศของผู้ตั้งศาสนา** ได้แก่ ศาสนาพุทธ คำว่าพุทธะ แปลว่า ท่านผู้รู้ ทั้ง ๆ ที่นามแท้จริงของพระพุทธเจ้าคือ สิทธัตถะ โคตมะ หรือศาสนาเซน คำว่า เซน มาจากคำว่า ชินะ แปลว่าผู้ชนะ ทั้งที่ชื่อจริงของผู้ตั้งศาสนาคือ วรรณานะ
- 3. ชื่อตามหลักคำสอนในศาสนา** ได้แก่ ศาสนาเต๋า คำว่า "เต๋า" แปลว่า ทาง (The Way) หรือทพยมรรคา (The Divine Way) ศาสนาชินโต คำว่า "ชินโต" แปลว่า ทางแห่งเทพทั้งหลาย (The Way of the Gods) เป็นต้น

• แบ่งประเภทตามการที่มีผู้นับถืออยู่หรือไม่

- 1. ศาสนาที่ตายไปแล้ว** หมายถึง ศาสนาที่เคยมีผู้นับถือในอดีต แต่ปัจจุบันไม่มีใครนับถือหรือดำรงอยู่คงไว้เพียงชื่อในประวัติศาสตร์ เช่น ศาสนาของอียิปต์โบราณ ศาสนาของเผ่าบาบิโลเนียน ศาสนาของกรีกโบราณ เป็นต้น
- 2. ศาสนาที่ยังมีชีวิตอยู่** หมายถึง ศาสนาที่ยังมีผู้นับถืออยู่จนถึงปัจจุบันนี้
  - ก. ศาสนาที่มีแหล่งกำเนิดในเอเชียตะวันออก** คือ จีน และญี่ปุ่น ได้แก่ศาสนาขงจื้อ ศาสนาเต๋า และศาสนาชินโต
  - ข. ศาสนาที่มีแหล่งกำเนิดในเอเชียใต้** เช่น อินเดีย ปากีสถาน ได้แก่ ศาสนาพุทธ ศาสนาพราหมณ์ หรือฮินดู ศาสนาเซน และศาสนาสิข
  - ค. ศาสนาที่มีแหล่งกำเนิดในเอเชียตะวันตก** คือ ดินแดนปาเลสไตน์ เปอร์เซีย และอาร์เบีย ได้แก่ ศาสนายูดาห์ หรือยิว ศาสนาไซโรอิสเตอร์ ศาสนาคริสต์ และศาสนาอิสลาม

• แบ่งประเภทตามความเชื่อเกี่ยวกับพระเจ้า

1. ศาสนาที่นับถือพระเจ้า หรือ "เทวนิยม" (Theism) คือ เชื่อว่าพระเจ้าเป็นผู้ศักดิ์สิทธิ์ที่สร้างโลกและสรรพสิ่งต่าง ๆ ซึ่งศาสนาที่นับถือพระเจ้าองค์แยกเป็น
  - ก. เอกเทวนิยม (Monotheism) จะนับถือพระเจ้าเพียงองค์เดียว ได้แก่ ศาสนายิว ศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลาม ศาสนาไซโรอัสเตอร์ ศาสนาสีข และศาสนาเต๋า
  - ข. พหุเทวนิยม (Polytheism) นับถือพระเจ้าหลายองค์ บางครั้งยังผสมผสานกับการบูชาธรรมชาติ ได้แก่ ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ศาสนาชินโต และศาสนาขงจื้อ
2. ศาสนาที่ไม่มีการนับถือพระเจ้า เรียกว่า "อเทวนิยม" (Atheism) ได้แก่ ศาสนาพุทธ และศาสนาเซน

ความสำคัญของศาสนา ศาสนามีความสำคัญต่อสังคมมนุษย์ ได้แก่

1. ศาสนาเป็นบ่อเกิดแห่งธรรมจรรยา และขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดั่งงาม หากบุคคลในสังคมประพฤติปฏิบัติตามหลักทางศีลธรรมที่ศาสนานั้น ๆ วางไว้ย่อมจะเป็นคนดี
2. ศาสนาทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข เพราะทุกศาสนาล้วนมุ่งหวังให้ศาสนิกชนของตนเป็นคนดี และเมื่อศาสนิกชนเป็นคนดีแล้ว คนในสังคมก็ย่อมจะอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข และปราศจากความเดือดร้อน
3. ศาสนาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต เพราะศาสนิกชนสามารถดำเนินวิถีชีวิตตามแบบอย่างของพระศาสดา หรือปฏิบัติตามหลักคำสอนทางศาสนา
4. ศาสนาจะช่วยให้มนุษย์ทราบว่าสิ่งใดดีชั่ว ถูกผิด ตามมาตรฐานของศาสนานั้น ๆ และทราบถึงผลแห่งการกระทำนั้น ๆ เช่น คำสอนเรื่องหลักกรรมในพระพุทธศาสนาที่ว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เมื่อทราบแล้วคนก็จะประพฤติดีไม่ทำความชั่ว
5. ศาสนาเป็นแหล่งรวมศิลปวิทยาการและถ่ายทอดวิทยาการ เนื่องจากจะเป็นแหล่งความรู้ของศาสตร์แขนงต่าง ๆ และถ่ายทอดศาสตร์เหล่านั้นไปสู่มนุษย์ในสังคม ความรู้ทางการแพทย์ ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม การช่าง และการดนตรี
6. ศาสนาเป็นเครื่องส่งเสริมความมั่นคงในการปกครองประเทศ เช่น พระมหากษัตริย์ไทยทรงยึดมั่นและดำเนินนโยบายในการปกครองประเทศด้วยหลักทศพิธราชธรรม 10 ประการ
7. ศาสนาเป็นที่พึ่งทางใจเมื่อปลุขณเกิดความทุกข์ร้อนใจ กล่าวคือ เมื่อคนเราเกิดความทุกข์กายและใจก็ย่อมจะหาทางออกให้กับปัญหาที่เกิดขึ้น และรูปแบบหนึ่งของการแก้ไขปัญหาคือการนำหลักธรรมทางศาสนาที่คนเคารพนับถือมาเป็นที่พึ่งทางใจ และนำหลักธรรมมาใช้เป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหา

***

www.thaiart.net